

Андрій Пашук

СПОГАД ПРО ГРИГОРІЯ НУДЬГУ*

Шановне товариство!

Попередні доповідачі вже багато чого сказали доброго, об'єктивно справедливого, оціночного про творчість Григорія Нудьги. Я хочу доповнити їх своїм спогадом і сказати так, щоб його образ також був правдивим і об'єктивним.

Григорія Антоновича я знав багато років. Ще з часів бібліотеки, що на Радянській (тепер вул. Винниченка). Ми сиділи переважно в одній кімнатці. Там було багато місць, але якось так склалося, що нас сиділо троє – Григорій Антонович, потім Пархом Кирилович Яременко і я. Вони собі мали свої місця, а я своє коло печі, де грілося гарно і можна було посидіти. І, таким чином, ми не розмовляли, а працювали. Якось так стихійно, інтуїтивно все це зливалося в одну цілість. Таким чином ми одне одного пізнавали. Я серед них був наймолодший, але не такий вже й молодий. Між нами склалися нормальні, дружні, чи не дружні, але чисто людські взаємини, побудовані на довір'ї. У ніякі політики ми не вникали, бо, хто його знає, що могло з того вийти: кімната, у якій ми працювали, була читальним залом, де годилося мати наукові розмови, де є свої робочі процедури. При цьому всьому в мене склалося враження про цього чоловіка. Я рідко бачив людей з такою силою волі і працьовитістю, наполегливістю і незлобивістю. Це людина,

* Виголошено на пленарному засіданні наукової конференції «Світові виміри української культури: до 100-річчя від дня народження Григорія Нудьги» (Львів, 22 січня 2013).

яка уособлювала, персоніфікувала правдивість, людяність, порядність, чесність – все, що становить сутність справжньої людини. Мимоволі, підсвідомо ти до таких людей тягнешся.

Григорій Антонович займався, на перший погляд, дуже вузькою темою – українською пісенністю. Здається, що це таке – зберуться та й співають. Але він нарахував понад чотириста тисяч українських народних пісень. Важко уявити, що то за сила-силенна пісень! Спробуйте знайти на нашій планеті народ, який би мав стільки пісень. А наш народ їх мав. Отже, він за своєю суттю є надзвичайно пісенний. Дві речі хвилювали Григорія Антоновича найбільше – мова і пісня. Зрозуміло, без мови немає народу, немає нації. Але останнім бар'єром, який не дає знищити націю, силою нації, є пісня.

Чому Григорій Антонович досліджував це? Не лише з метою популяризації. Це була, безперечно, й популяризація, адже прояви світової слави української пісні – це не надумане, це річ, яка сама собою нав'язується кожній тверезій голові. Проте, йдеться про щось глибше. Мова консолідує народ як націю, як етнос. Це є генетична закономірність. Є мови природні й штучні і, безперечно, наука це знає на сьогоднішній день. Українська мова – природна мова. І знищити її – означає остаточно зліквідувати український народ. Це робили століттями, але не вийшло. Мова і нація збереглися. А пісня? Пісня в трактуванні Григорія Антоновича розкриває внутрішню психологію, менталітет народу, високу моральність, гуманність і порядність. З одної лише пісні ми можемо судити про народ: яким він є за своєю суттю. Але спершу цю пісню треба вивчити, знати, зрозуміти. Це й робив Григорій Антонович. У цьому полягає його велика заслуга перед українським народом. Він зберіг цю пісню як своєрідний показник перед світом, що український народ існує – у своїй ментальності, у своїй сутності, у своїй генетичній визначеності. Сьогодні ми, молодше покоління, повинні цінувати це багатство, берегти наш фольклор, наші звичаї, традиції та всі прояви народної культури: закарпатські, галицькі, волинські та інші. Це свого часу робив Григорій Антонович, підсилюючи духовну, генетичну сутність української нації піснею.

Згадаю ще про Семена Климовського. Зaslуга Григорія Антоновича полягає також в тому, що він всіляко популяризував його творчість, віднайшов її і виніс на поверхню. Саме від нього я довідався про Семена Климовського – козака, талановитого чоловіка, творця пісні «Їхав Козак за Дунай». Одного разу, коли ми сиділи у бібліотеці (наші столи стояли поряд) Григорій Антонович покликав мене до себе і сказав: «А ви знаєте от такого Климовського?» «Я, – кажу, – про Климовського мало що знаю. Тут я круглий анальфабета і, на жаль, не можу нічого сказати». А Григорій Антонович мені у відповідь: «Це вісімнадцяте століття, український козак, що написав таке й таке». І він дав мені текст. Я його взяв, простудіював, ґрунтовно вивчив і побачив, що там є ідеї природних прав людини і суспільного договору, які також мали місце у західній філософській думці вісімнадцятого століття. А ми завжди вважали й казали студентам, що ці ідеї належать виключно французькому автору. Тепер знаходимо у Семена Климовського подібні ідеї, що співпадають у часі.

Це мене надзвичайно зацікавило, і, так би мовити, заїло. Нічого не кажучи Григорію Антоновичу, я сів і написав статтю на один друкований аркуш, і надіслав до редакції «Філософської думки», що у Києві. Цю статтю надрукували. Йшлося в ній про Семена Климовського та про його ідеї суспільного договору і природних прав людини, які ми так підносили студентам і казали, що це є перлина, досягнення французької філософії. Але такі ж ідеї, як виявилось, ми маємо у своїй філософії! Чому ж ми такі бідні й убогі, що не можемо того побачити у себе?

Я нічого не казав Григорію Антоновичу, але коли стаття вже вийшла друком і я отримав примірник журналу, то підійшов до нього і кажу: «Григорію Антоновичу, я Вам дуже дякую, що Ви для мене були професором!» – «Що таке?» – запитав він. Тоді я йому пояснив все, він подумав і сказав: «О, Ви бачите, значить ці ідеї є». Пригадую, у Києві навіть дехто не хотів друкувати статті, але завдяки пану Володимирові Шинкаруку, що керував цими справами, стаття побачила світ. Так ось, Григорій Антонович читає статтю, а там на початку я починаю з... Нудьги. Бо саме з його руки я досліджував далі спадщину козака Климовського. Тож як я мав

цього не згадати? Григорій Антонович взяв написане, та й каже: «О, так-так, дуже порядно з Вашого боку». Я у відповідь: «Дякую, дякую, що Ви визнали у мене порядність. Мій дід був порядним, батько, і я також». Той засміявся, і нічого не сказав.

Проїшов час і якось пізніше один чоловік, добра людина, мені сказав, застерігши від нагінок: «Знаєте, Ваша стаття з історії філософської думки є хороша, але для чого Вам було згадувати Нудьгу? Я пояснив, що будь-який серйозний дослідник зробив би так само на моєму місці – згадав би попередників, які цим займалися. А Григорій Антонович займався, більше як фольклорист, але я зі свого боку мав це згадати. Я, звичайно, розумів, що, згадуючи ім'я мого попередника, міг додати собі не дуже хорошої репутації, яку на той час мав Григорій Антонович. В обкомі партії були розмови, щоб мене «розрахувати». Але там знали, що я не є якимось шахраєм чи авантюристом, що займаюся серйозними справами. Передусім мені було приємно, що Григорій Антонович сам все оцінив і побачив. Це було найважливіше. А дорікання й переслідування, як кажуть поляки, «szepło na niczym».

Хочу розповісти про ще один цікавий момент з нашого спільного життєвого досвіду. Часто нам з Григорієм Антоновичем доводилося йти разом додому: мені на Любінську, а йому на Енгельса (тепер вул. Коновальця). Іноді третім був покійний вже професор Яременко, що мешкав на Академічній (тепер проспект Шевченка). Від Академічної ми йшли до Енгельса, а далі на Любінську я вже йшов сам пішки, бо люблю піші прогулянки. Не знаю, як воно склалося, але завели ми розмову. Думаю, це вийшло стихійно, з довіри одне до одного. Отож, йдемо, розмовляємо про життя-буття, в якому живемо, про суспільство, про деспотію, тиранію, про те, що кожен боїться сказати слово зайве. А згодом зайшло про наступне. «Григорію Антоновичу, – кажу, – я трохи історію знаю. Була колись Ассирійська імперія, колосальна імперія Олександра Македонського, Римська імперія, були й інші імперії – більші, менші. Вже після Другої світової війни Англійська імперія розпалася і Черчилль бідний плакав, що мусив стати свідком розвалу імперії. Французька імперія теж розвалилася. То були імперії, які цілий світ поділили між собою. Їх не стало. Лишилася, лиш одна

імперія – Союз Нерушимих Республік Свободних. То вже є остання імперія. Нічого вічного під сонцем немає. Скінчиться й це рано чи пізно». Григорій Антонович, довірливо на мене дивлячись, погодився з цим. Він знав, що це не провокація з моєї сторони, бо ми довіряли одне одному. Тим паче, що мене свого часу (у 1960-х роках) звинувачували у «націоналістичних вивихах». Але пройшов час і сталося. 1990 рік, 1991 – імперії СРСР не стало.

За якийсь час дзвонить до мене телефон. Мене кличуть і кажуть, що то Григорій Нудьга. «О, – кажу, – як Ваше здоров'я, як то-то й то-то? А він до мене так: «Пам'ятаєте, як ми йшли вулицею тоді?» «Ага, так, – кажу, – пам'ятаю, пам'ятаю». «Пам'ятаєте, як Ви тоді говорили про імперії, про зміни в світі?» «Ну так, – кажу, – історія має вчити. Історія всіх вчить, тільки ми не вчимо історії. От, – кажу, – так сталося. Але цьому ще не кінець. Лишилася все-таки імперія. І вона розвалиться. Ота, яка є ще, Московська імперія, вона розвалиться. Тоді згадаєте мене, як пророка. Потуги теперішнього президента – то є марні потуги. Він не втримається довго. Все закінчується. Якщо якась держава має п'ятсот тисяч населення і є членом організації ООН, то сорок-п'ятдесят мільйонів народу не має бути? Чекайте, то хто ми такі є? Ботокуди, як писав Франко? Ні. Ми зріла нація, ми є все-таки українці. Ми маємо то розуміти і знати». На цьому розмова закінчилася. По телефону ми довго не говорили, бо я телефону дотепер не довіряю. Хоч іноді студентам говорю відкриті речі, дай Боже, щоб всі викладачі так говорили.

То був його останній дзвінок до мене. Невдовзі Григорій Антонович помер. Але пригадав собі цю розмову. Очевидно, вона припала йому до душі і серця. Буває так, коли щось стає дуже болючим.

Із своїх спостережень можу сказати, що Григорій Антонович – надзвичайно вольова людина. Щоб пройти Колиму, тюрми, поневіряння і зневаги, неповагу за свою працю, потрібно мати неабияку силу волі. Він витримав все це в ім'я інтересів незалежності України. Саме такі Україну творили і виборювали, скромні, чесні, працьовиті. До таких людей треба мати велику пошану, повагу і любов. Ми повинні завжди таких Григоріїв згадувати, бо це люди – світочі і науки, і слави українського народу.